

Χανιώτικα Νέα, 28/10/09

ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Ζαν Μποντριγιάρ Πρόκληση και αμφισβήτηση

Μετάφραση

Ζήσης Σαρίκος

Του

Δ. ΚΑΚΑΒΕΛΑΚΗ

Ενα βιβλίο πνευματικής αγωνίας και αγώνα για αναζήτηση αντιστάσεων στο ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ, που με δόλιες στρατηγικές, περιτυλίγει το υποκείμενο στους εξουθενωτικούς καταναγκασμούς των μηχανισμών του, τους οποίους όμως ο Μποντριγιάρ θα εξοντώσει με τη... ΣΑΓΗΝΗ! Ενα βιβλίο τολμηρών σκέψεων για εναλλακτικές μεθόδους αντιμετώπισης της πραγμοποίησης του ανθρώπου. Ιδιαίτερα χρήσιμο για τους εναλλακτικούς φορείς της νέας μας διακυβέρνησης.

Ο Ζαν Μποντριγιάρ (γιος αγροτών από τη Ρέμη της Γαλλίας και διάσημος καθηγητής της κριτικής κοινωνιολογίας και σημειολογίας) μελέτησε τη ζωή των σημείων στην κοινωνική ζωή, οι μελέτες του επικεντρώθηκαν στο σύστημα των αντικειμένων στην καταναλωτική κοινωνία και στη διασύνδεση ανάμεσα στην πολιτική οικονομία και τη σημειωτική. Το πρώιμο έργο του Μποντριγιάρ ήταν από τα πρώτα που ιδιοποιήθηκε τη ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ για να αναλύσει πως κωδικοποιούνται τα αντικείμενα σε ένα σύστημα σημείων και νοημάτων που αποτελεί τις σημερινές κοινωνίες των μέσων μαζικής επικοινωνίας και κατανάλωσης. Συνδυάζοντας σημειολογικές μελέτες, τη μαρξική πολιτική οικονομία και την κοινωνιολογία της καταναλωτικής κοινωνίας. Ο Μποντριγιάρ άρχισε το έργο της εξερεύνησης του συστήματος των αντικειμένων και των σημείων που αποτελούν την καθημερινή μας ζωή. Όπως: "Τη δύναμη που αυξάνεται μέσω της ταύτισης κάποιου με το αυτοκίνητο, όταν οδηγεί). Αλλά παράλληλα περιέγραψε και το δομικό σύστημα μέσω του οποίου οργανώνονται τα αντικείμενα μέσα σε μια καινούργια νεωτερική κοινωνία, στην οποία λογαριάζεται π.χ. το κύρος ή η σημειακή αξία ενός σπορ αυτοκινήτου.

Η ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΚΡΙΤΙΚΕΣ

Βασικά στα τρία πρώτα του βιβλία (1) Το σύστημα των αντικειμένων 2) Η καταναλωτική κοινωνία και 3) Για μια κριτική της πολιτικής οικονομίας του σημείου, υποστήριξε ότι η κλασική μαρξική κριτική της πολιτικής οικονομίας έπρεπε να συμπληρωθεί από σημειολογικές θεωρίες του σημείου, οι οποίες άρθρωναν τα διάφορα συστήματα.

Τότε επηρεασμένος από το πνεύμα της δυναμικής "σημειολογικής... εποχής και τον Γκουρού της τον Ρολαν Μπάρτ αλλά και άλλους παράλληλους διανοητές, υποστήριξε ότι "η μόδα, τα σπορ, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και άλλοι τρόποι σημασίας παρήγαγαν επίσημα συστήματα νοήματος με ειδικούς κανόνες, κώδικες και λογικές".

Με αυτές τις σκέψεις, τοποθέτησε την ανάλυσή του για τα σημεία και την καθημερινή ζωή σε ιστορικό πλαίσιο.

Υποστηρίζοντας ότι η μετάβαση από το πρωϊμότερο στάδιο του ανταγωνιστικού καπιταλισμού της αγοράς στο στάδιο του μονοπωλιακού καπιταλισμού, ΑΠΑΙΤΟΥΣΕ αυξημένη προσοχή στη ζήτηση για αποτελεσματική διοίκηση με επαύξηση και καθοδήγηση της κατανάλωσης.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ Χρονικό πλαίσιο του καπιταλισμού της ανταγωνιστικότητας και της μονοπωλιακότητας θεώρησε την περίοδο 1920-1960.

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ

Για να αποτελέσει αυτό το κρίσιμο χρονικό διάστημα την ανάγκη να ενταθεί η ζήτηση, με συμπληρωση της μέριμνας για την πτώση του κόστους παραγωγής με επέκτασή της.

Σ' εκείνη την μεσοπολεμική, πολεμική (Β' παγκ. πόλεμος) και την πρώτη μεταπολεμική δεκαπενταετία η καπιταλιστική ανάπτυξη, η οικονομική συγκέντρωση, οι νέες μέθοδοι παραγωγής, αλλά και η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών επιτάχυναν τη ΜΑΖΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ. Ενώ παράλληλα, οι καπιταλιστικές εταιρείες στρέφανε την προσοχή τους στη διαχείριση της κατανάλωσης και στη δημιουργία αναγκών για καινούργια αγαθά "ΜΕ ΚΥΡΟΣ".

Για να παράγουν έτσι το καθεστώς του νεο-καπιταλισμού της υπερκατανάλωσης με προϊόντα-φίρμες, μόδας, υψηλές διακρίσεις και διαφημιστικές προβολές που είχαν την καθοριστική τους διάκριση μέσα στον κόσμο των ανώνυμων προϊόντων της μαζικής παραγωγής.

LOGO ΚΑΙ NO LOGO

Ενα παράδειγμα αυτής της "κουλτούρας" των προϊόντων φίρμας μας το δίνει κατά τον πιο εναργή τρόπο το βιβλίο της Ναόμι Κλέϊν με τίτλο "NO LOGO" που κυκλοφόρησε στα αγγλικά το 2000 και στα ελληνικά από τις εκδόσεις Λιβάνη το 2000.

Λίγα ενδεικτικά αποσπάσματα από αυτό το βιβλίο καταδείχνουν το μέγεθος της καταναλωτικής εκμετάλλευσης από τα εμπορικά σήματα- σύμβολα γοήτρου "μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970, οι λογότυποι πάνω στα ρούχα ήταν αθέατοι... μόνο στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η αμφίεση της υψηλής κοινωνίας έγινε συρμός για όλους τους νέους συντηρητικούς γονείς και τα παιδιά τους.

Τότε ο καβαλάρης του Polo του Ραλφ Λορέν και ο αλιγάτορας του Λακόστ δραπέτευσαν από τα γήπεδα του γκολφ και βγήκαν στους δρόμους ανασύροντας με αποφασιστικότητα το λογότυπο στο εξωτερικό μέρος των πουκαμίσων.

Επρόκειτο για λογότυπους που εξυπηρετούσαν τον ίδιο κοινωνικό σκοπό μ' εκείνον της διατήρησης της τιμής των ρούχων, διαρκώς στα ίδια επίπεδα: Όλοι ήξεραν τι χρηματικό ποσόν ήταν πρόθυμος να ξοδέψει ο πελάτης χάριν του στυλ.

Για να ακολουθήσουν την Λακόστ πάμπολλες άλλες εταιρίες με τα δικά τους κυρίαρχα και ανταγωνιστικά λογότυπα σύμβολα. Με αποτέλεσμα ο κάθε λογότυπος να μετατραπεί σε φανταχτερή επιτήδευση και εκμετάλλευση.

Η LOGO ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Βασικά με τα επωνύμια- logo των μεγάλων πολυεθνικών εταιριών σε όλη τη γκάμα των προϊόντων: από αυτοκίνητα ως τσιγάρα δείχνει την ευρύτερη μεταμόρφωση που έχει υποστεί ο πολιτισμός μας. Για να μετατραπεί τότε η κουλτούρα σε κάτι ελάχιστα διαφορετικό από μια συλλογή επεκτάσεων των εμπορικών επωνυμιών αλλά και των εν γένει εκμεταλλεύσεων (με παροχές) που έκαναν αυτές οι μεγάλες επώνυμες φίρμες των logo σε πολλούς του πολιτισμού που τον βοηθούσαν οικονομικά για να κερδίσουν πολλαπλά από το ουσιαστικό κύρος και αξίες των πολιτιστικών φορέων.

Ομως, αυτή η logo-ποίηση από τις μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες είχε, τελικά, μια δυσμενή κοινωνική συνέπεια. Με άρνηση των πολιτικών και των συλλογικών αγωνιστικών φορέων να υπηρετήσουν αυτά τα μεγάλα συμφέροντα της επωνυμοποίησης των πανίσχυρων εμπορικο-οικονομικών πολυεθνικών και τραπεζικών της παγκοσμιοποιημένης μας οικονομίας.

ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΘΕΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ

Ομως τότε, δεν ήταν εύκολο να προβλέψουν τις τόσο δυσμενείς, παγκοσμίως, συνέπειες του ιδεώδους μιας νέας ανάπτυξης και προόδου μέσω των επιχειρήσεων της βιομηχανικής εποχής, που

δημιούργησαν τη ΜΑΖΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ, ενός μονοδιάστατου υλιστικού ονείρου, τη μαζική παραγωγή, τη μαζική κατανάλωση και τη μαζική αλλοτρίωση των πολιτών του κόσμου μέσα σε μια παράκρουση αφθονίας υπερσπατάλης και υπεραμοιβών όλων των ανθρώπων που επιβάλανε (με υψηλές αποδόσεις) αυτή την κουλτούρα του *delirium tremens* για να μην στερηθούμε όλα τα προϊόντα και τα υποπροϊόντα αυτού του υποπολιτισμού, μιας υλιστικής ανταγωνιστικότητας που, εν τέλει, δημιούργησε τη σύγχρονη παγκόσμια οικονομική κρίση. Μέσα στην οποία είναι βουτηγμένη ως το λαιμό και ο ελληνικός λαός αλλά και η ελληνική οικονομία στο σύνολό της. Ομως, γύρω στο 1970 ο Μποντριγιάρ διαχώρισε τη θέση του από τις μαρξιστικές θεωρίες της επανάστασης και άρχισε να υποδεικνύει τη δυνατότητα της εξέγερσης ενάντια στην καταναλωτική κοινωνία με μια απρόβλεπτη αλλά σίγουρη μορφή.

Συγκεκριμένα (όπως αναφέρεται στο βιβλίο) ο Ζαν που παρουσιάζουμε σήμερα με τίτλο Ζαν (Ντάγκλας Κέλνερ) Μποντριγιάρ πρόκληση και αμισβήτηση (που κυκλοφόρησε από τον εκδοτικό οίκο της Θεσσαλονίκης ΠΑΝΟΠΤΙΚΟΝ, σε μετάφραση Ζήση Σαρίκου) ο Μποντριγιάρ τότε, συνδέθηκε με μια ομάδα διανομένων γύρω από το περιοδικό *Utopie*. Αυτή η ομάδα επιδίωκε να υπερπηδήσει τους φραγμούς μεταξύ κλάδων γνώσης και να συνδυάσει (στο πνεύμα του Γκυ Ντεμπόρ και της Καταστασιακής Διεθνούς) στοχασμούς για εναλλακτικές κοινωνίες, αρχιτεκτονικές πολεοδομίες και τρόπους καθημερινής ζωής.

Η ΚΑΤΑΛΥΤΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ

Αυτός ο πνευματικός προβληματισμός και μετατοπισμός του τον οδήγησε σε ριζικές αποδεσμεύσεις. Ομως δεν τον παρώθησε να αναπτύξει καμία θεωρία ταξικής ή ομαδικής εξέγερσης. Αλλά και σε καμία θεωρία πολιτικής οργάνωσης, αγώνα ή στρατηγικής όπως αυτές που είχαν ακολουθηθεί στην Γαλλία της δεκαετίας του 1960.

Ομως, διατύπωσε και υποστήριξε τις θέσεις ότι: "Η διαδικασία της κοινωνικής ομοιογενοποίησης, αλλοτρίωσης και εκμετάλλευσης αποτελεί καταναγκασμούς ΠΡΑΓΜΟΠΟΙΗΣΗ όπου τα εμπορεύματα, οι τεχνολογίες και τα ΠΡΑΓΜΑΤΑ (δηλαδή τα "αντικείμενα") καταλήγουν να κυριαρχούν πάνω στους ανθρώπους ("υποκείμενα") που τους απογυμνώνουν από τις ανθρώπινες ιδιότητες και ικανότητές τους.

Για να προστεθεί στις διατυπώσεις του ότι: "Σε μια κοινωνία κατανάλωσης και μέσω μαζικής επικοινωνίας, η κουλτούρα και η κατανάλωση ΟΜΟΙΟΓΕΝΟΠΟΙΟΥΝ επίσης. Με συνέπεια να στερούνται τα άτομα από τη δυνατότητά τους να καλλιεργήσουν την ατομικότητα και τον αυτοκαθορισμό.

Πάντως, στο προκλητικό βιβλίο του 1973 "Ο καθρέφτης της παραγωγής" ο Μποντριγιάρ έκαμε επίθεση στον κλασικό μαρξισμό για να ισχυριστεί πως: "ο Μαρξισμός δεν είναι παρά ένας καθρέφτης της αστικής κοινωνίας που τοποθετεί την παραγωγή στο κέντρο της ζωής, για να προσοικιώνεται την καπιταλιστική οργάνωση της κοινωνίας.

Η ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΑΝΤΙΣΤΕΚΕΤΑΙ...

Ουσιαστικά, ο Μποντριγιάρ υπεραμύνθηκε της "συμβολικής ανταλλαγής" η οποία αντιστέκεται στις καπιταλιστικές αξίες της ωφελιμότητας και του χρηματικού κέρδους, ΥΠΕΡ των πολιτιστικών αξιών.

Το μικρό αυτό βιβλίο των 66 σελίδων κειμένου για όλη την πνευματική υπόσταση και κατάθεση ενός μεγάλου ελευθεριακού αγωνιστή της πνευματικής ανεξαρτησίας είναι ιδιαίτερα επίκαιρο για να διαβαστεί, τώρα, που η Νέα κυβέρνηση ασχολείται με αναζητήσεις σύγχρονων εναλλακτικών μορφών Δημοκρατίας, οικονομίας και κοινωνίας.

Το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει τα εξής μέρη: I) Εισαγωγή, II) Από το σύστημα των αντικειμένων

στον καθρέφτη της παραγωγής ΙΙΙ) Συμβολική ανταλλαγή και η μετανεωτερική ρήξη ΙV) Από την παραφυσική στη μεταφυσική και στον θρίαμβο του αντικειμένου V) Η δεκαετία του 1990: Από την έμμεση αντιστροφή στην αδύνατη.

Ομως, το βιβλίο "Η ΣΑΓΗΝΗ" του Μποντριγιάρ που το δημοσίευσε το 1979 που με δύσκολες σκέψεις προτείνει τη "Σαγήνη" ως εναλλακτική λύση έναντι της παραγωγής και της επικοινωνίας - αλληλεπίδρασης.

Μια εναλλακτική λύση για ένα παιχνίδι με τα φαινόμενα με το φεμινισμό και με τις σοβαροφανείς θεσμικές λειτουργίες μας.

Ομως, η αυξανόμενη δύναμη του κόσμου των αντικειμένων πάνω στο υποκείμενο ήταν το μεγάλο θέμα και βασικό του Μποντριγιάρ από την αρχή. Για να πει "υπάρχει μια αντιστροφή στη διαδικασία. Υπάρχει σημειολογία, μαρξισμός, ψυχανάλυση... ανασυγκροτώ το αντικείμενο... προκειμένου να πάρω τις λογικές που τέθηκαν σε κίνηση γύρω από αυτό και να τις ωθήσω στα όρια της λειτουργίας τους και να τις ΔΙΑΛΥΣΩ!"

Ένα ισχυρό πνεύμα που πάλεψε με όλες του τις δυνάμεις.